

ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΝΟΜΙΚΑ: ΑΣΚΕΙΝ ΤΗΝ ΔΙΚΗΓΟΡΙΑ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΑΡ. 6
ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ

Στον σύγχρονο και περίπλοκο πλέον κόσμο που ζούμε η κατάθεση μαρτυρίας από Εμπειρογνώμονες σε μια Δίκη είναι σχεδόν καθημερινό φαινόμενο. Σε υποθέσεις πλαστογραφίας ειδικοί γραφολόγοι προσφέρουν την μαρτυρία τους και για τον σκοπό αυτό καταθέτουν την δική τους έκθεση την οποία και επεξηγούν στο Δικαστήριο. Σε υποθέσεις ιατρικής αμέλειας πάντοτε ακούεται μαρτυρία γιατρών οι οποίοι εξέτασαν το «θύμα» ή λόγω της πείρας και γνώσης του θέματος είναι σε θέση να εκφράσουν άποψη πάνω σε γεγονότα ή και δική τους έρευνα του θέματος π.χ. πολύ πιθανόν να έχουν δει τον ιατρικό φάκελο του ασθενούς, ακτινογραφίες εκθέσεις και γνωματεύσεις τρίτων ή ακόμα και καταθέσεις σε σχέση με την όλη υπόθεση. Εμπειρογνώμονες έχουμε επίσης σε υποθέσεις που αφορούν αγωγές αρχιτεκτόνων για την αμοιβή τους ή και εργολάβων όπου τίθεται θέμα εκτίμησης της προσφοράς της ωριαίας ή άλλης χρέωσης ή ακόμα και της ποιότητας των εργασιών. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου δυστυχώς διαφορές μπορούν να επιλυθούν μόνο ή σε μεγάλο βαθμό με μαρτυρία εμπειρογνομόνων δηλαδή άλλων έμπειρων αρχιτεκτόνων ή εργολάβων ή επιμετρητών ποσοσήτων. Στον τομέα της οικοδομικής βιομηχανίας τα συμβόλαια συνήθως παραπέμπουν προς επίλυση διαφορών μεταξύ του εργοδότη και του εργολάβου σε πρώτο στάδιο από τον αρχιτέκτονα και σε περίπτωση διαφωνίας από Διαιτησία συνήθως Διαιτητή τον οποίο διορίζει το ΕΤΕΚ, πού είναι ο επαγγελματικός σύνδεσμος διαφόρων τάξεων και κατηγοριών επιστημόνων όπως αρχιτεκτόνων, εκτιμητών κλπ. Είναι γεγονός ότι την σήμερα ημέρα η διαδικασία της παραπομπής της διαφοράς προς επίλυση από εμπειρογνώμονα διαιτητή ή διαιτητές ακολουθείται πιο συχνά απ' ότι στο παρελθόν το δε ΕΤΕΚ λαμβάνει ενεργά μέρος στην διαδικασία επιλογής του κατάλληλου προσώπου με στόχο την επίλυση της διαφοράς ιδιαίτερα όπου εγείρονται τεχνικά θέματα. Σχεδόν σε κάθε υπόθεση επαγγελματικής αμέλειας είναι απαραίτητο να προσκομισθεί μαρτυρία Εμπειρογνώμονα. Πολύ συχνά έχουμε επίσης μαρτυρία εκτιμητών ακίνητης ιδιοκτησίας. Ιδιαίτερα σε υποθέσεις επίταξης ή απαλλοτρίωσης, όπου καθίσταται επάναγκες να καθορισθεί το ύψος της αποζημίωσης. Σε περιπτώσεις παράνομης επέμβασης καλούνται επίσης εκτιμητές για να εκτιμήσουν την αξία της γης επί της οποίας γίνεται η επέμβαση, αλλά και την απώλεια κερδών δηλαδή την ενοικιαστική αξία και απώλεια ενοικίων σαν αποτέλεσμα της παράνομης επέμβασης. Σε υποθέσεις οχληρίας ακούεται συνήθως μαρτυρία Εμπειρογνομόνων οι οποίοι ασχολούνται με την καταμέτρηση της ηχορύπανσης. Εδαφολογικές μελέτες κρίνονται πολλές φορές απαραίτητες σε υποθέσεις που αφορούν κατασκευές οικοδομών, αλλά και χημικές αναλύσεις σχεδόν κατατίθενται και αναλύονται από χημικούς σε ποινικές υποθέσεις ή ακόμα και σε αστικής φύσεως υποθέσεις π.χ. ρύπανση υπογείων υδάτων. Ακόμη και κομπιουτεράδες και Εμπειρογνώμονες σε προγράμματα υπολογιστών κρίνεται πολλές φορές απαραίτητο να δώσουν την μαρτυρία τους. Λογιστές και ελεγκτές επίσης και Εμπειρογνώμονες σε φορολογικά θέματα δίδουν μαρτυρία. Εμπειρογνώμονες μουσείων καλούνται φορές για να αποδειχθεί κατά πόσο ένα αντικείμενο εμπίπτει στις πρόνοιες του νόμου περί αρχαιοτήτων. Εμπειρογνώμονες σε οδικά ατυχήματα προβαίνουν σε αναπαράσταση τροχαίου και γιατροί εξηγούν τις προσωπικές βλάβες και μόνιμη ανικανότητα θυμάτων τροχαίων ατυχημάτων. Λογιστές και ελεγκτές καταθέτουν μελέτες βιωσιμότητας και την προοπτική απώλειας κερδών ή την εκτίμηση τους για την αξία μετοχών ή την οικονομική κατάσταση στη βάση των ελεγμένων λογαριασμών κάποιας εταιρείας. Ο κατάλογος είναι ατελείωτος αν φανταστεί κανείς ότι την σήμερα ημέρα υπάρχει πάντοτε ένας ειδικός για το κάθε τι! Ακόμη και δικηγόροι καλούνται πολλές φορές στην Κύπρο για να μαρτυρήσουν για το αλλοδαπόν δίκαιο που μπορεί να κληθεί ένα κυπριακό δικαστήριο να εφαρμόσει ή κύπριοι δικηγόροι για να δώσουν μαρτυρία για το κυπριακό δίκαιο σε δίκη η οποία διεξάγεται στην Κύπρο για λογαριασμό άλλου Δικαστηρίου π.χ. στην Ευρωπαϊκή

Ένωση. Συνεπώς τα ίδια τα Δικαστήρια έχουν καθιερώσει κάποιες αρχές που αφορούν την παρουσίαση της μαρτυρίας ενός Εμπειρογνώμονα στο Δικαστήριο, όπως επίσης και την δεκτότητα της μαρτυρίας του.

1. ΔΕΚΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑΣ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ

Το Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου μέσα από την Νομολογία του έχει διατυπώσει βασικές αρχές οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε σχέση με την μαρτυρία εμπειρογνώμωνων. Αυτές μπορεί να συνοψισθούν στα εξής:

(α) Δεν είναι δυνατόν χωρίς μαρτυρία Εμπειρογνώμονα να εξαχθούν τεχνικά συμπεράσματα, π.χ. σχετικά με την ταχύτητα ενός αυτοκινήτου από τα ίχνη τροχοπέδησης και μόνο. Με λίγα λόγια ο Δικαστής δικαιούται να εξαγάγει τα συμπεράσματα του από την μαρτυρία Εμπειρογνώμονα φτάνει να μην γίνεται ο ίδιος πραγματογνώμονας. Η αρχή αυτή έχει καθιερωθεί με πάγια νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου βλέπε μεταξύ άλλων *Shiocolas v. Agathagelou & Others* 1983 1CLR 1007.

(β) Το Δικαστήριο οφείλει να χρησιμοποιεί την μαρτυρία του Εμπειρογνώμονα σαν μέτρο για την αξιολόγηση των υπόλοιπων μαρτύρων και όχι να επιτρέπει την ενίσχυση της μαρτυρίας του ενός Εμπειρογνώμονα από τους άλλους μάρτυρες. Βλέπε *Teklima Ltd Vs A.P. Lanitis Co Ltd & Others* 1987 1CLR 614. Το πιο κάτω απόσπασμα από την απόφαση του Δικαστηρίου στις σελ. 624 - 625 είναι πολύ σημαντικό *Pikis . J.:*

« The trial Judge examined the evidence of the two experts and concluded that the testimony of Mr. Stavrides should be preferred to that of Mr. Yiallourous. One of the reasons given for the preference of the testimony of Mr. Stavrides was that his testimony was corroborated by the evidence of the driver of the trailer. That was a serious misdirection. The cogency of the evidence of an expert in the analysis of real evidence resulting from an accident depends on the reliability of his findings and their objective implications. The real evidence is intended, as often affirmed, to furnish, to whatever extent that is possible by the real evidence found at the scene, an objective and reliable guide to the circumstances attending an accident; thereby providing a yardstick for the assessment of the accuracy and reliability of witnesses of fact. In *Messiou v. Eleftheriou* (1982) 1 C.L.R. 482, it was observed:

'Common experience tells us that in road accident collisions, the parties immediately involved thereto are apt to form a mistaken impression about a variety of facts, including their position on the road, not least because of the great speed with which events develop.' Similar observations were made about the value of real evidence in *Adamis and another v. Eracleous* (1982) 1 C.L.R. 746, as well as in the more recent case of *Charalambous and another v. Kaiafas* (1986) 1 C.L.R. 278. The value of real evidence as a guide to what had happened was depicted in the following terms:

'Real evidence does not of itself tell how an accident happened, but provides excellent material for testing the credibility and accuracy of conflicting testimony with regard to the circumstances of an accident. The value of real evidence as a measure of the truth of a situation was stressed in *Georghios Prodromou Haloumias v. The Police* (1970) 2 C.L.R. 154. Though *Haloumias* was a criminal case, the pronouncement made therein apply a fortiori to civil cases as well.'

Obviously the trial Judge fell into an error in finding confirmation of the evidence of the expert coming from the testimony of an eye-witness. Later in his judgment he found confirmation of the testimony of the trailer driver coming from the evidence of the expert. That is sound enough but the earlier acceptance of the testimony of the expert was fraught with the irregularity noted above.....”

(γ) Η μαρτυρία των Εμπειρογνομόνων είναι χρήσιμη σαν επιστημονική μαρτυρία. Δεδομένου ότι δίδεται στο πλαίσιο του καθήκοντος των να δώσουν στον Δικαστή τα αναγκαία επιστημονικά κριτήρια για να μπορέσει να σχηματίσει γνώμη για την ανεξαρτησία της κρίσης του και να καταλήξει ορθά στα ευρήματα των γεγονότων από την ενώπιον του μαρτυρία βλέπε Σπύρου ν. Χατζηχαραλάμπους (1989) 1 Α.Α.Δ. (Ε) 298 το πιο κάτω απόσπασμα είναι χαρακτηριστικό της Απόφασης του Δικαστηρίου.

Στυλιανίδης Δ. Σελ. 308 – 309:

«Δεν είναι σπάνιο φαινόμενο να δίδεται συγκρουόμενη ιατρική γνώμη ή μαρτυρία στο Δικαστήριο σε υποθέσεις της φύσης αυτής. Με την πρόοδο της επιστήμης, τα Δικαστήρια δέχονται μαρτυρία εμπειρογνομόνων και χρησιμοποιούν την εξειδικευμένη γνώμη τους για να καταλήξουν σε ορθές αποφάσεις. Το καθήκον των μαρτύρων αυτών είναι να δώσουν στο Δικαστή τα αναγκαία επιστημονικά κριτήρια για να μπορέσει να σχηματίσει γνώμη για την ανεξαρτησία της κρίσης του και να καταλήξει ορθά στα ευρήματα των γεγονότων από την ενώπιον του μαρτυρία. Κατά κανόνα η ιατρική μαρτυρία, όπως και άλλη μαρτυρία εμπειρογνώμονα, θεωρείται ότι είναι μαρτυρία ανεξάρτητου μάρτυρα. (R. v. Lanfear (1968) 1 All E.R. 683; Andreas Anastassiades v. The Republic (1977) 2 C.L.R. 97; Kyriacos Nicola Kouppis v. The Republic (1977) 2 C.L.R. 361).

Υπάρχει όμως κάποια δυσκολία στη μαρτυρία των εμπειρογνομόνων και ειδικά των γιατρών. Για τους εμπειρογνώμονες μάρτυρες ο Lord Macmillan στη διάλεξη που έδωσε στο Royal Medico-Psychological Association, το Μάιο του 1934, που δημοσιεύτηκε στο “Law and Other Things” (Cambridge University Press, 1938) είπε:

‘On the other hand, the value of specialized knowledge is incontestable, being the product, as it is, of intensive research and experience quite beyond the range of the ordinary practitioner. One of the most interesting problems of the day is how best to utilize the expert in the public interest. In the Law Courts we have tried three methods. First, the most conspicuously, experts are called in by the parties as witnesses in support of their respective contentions, where technical matters are involved. I have had a long and wide experience of expert witnesses, and despite the unkind things which have been said of them, I am prepared to pay tribute to the fairness which they in general exhibit. But the witness-box is a difficult place for the scientific man to occupy. It is wrong for him to be an advocate, and the contentious atmosphere of the courts is not always conducive to the calm and dispassionate exposition of truth. Probably it is quite salutary for the more pretentious type of expert to be exposed to an occasional rigorous cross-examination, but the irritation which that process causes him, especially if at the hands of an advocate for whose knowledge of the subject he has a supreme contempt, may well lead to the pronouncement of confident assertions which he may have occasion subsequently to regret. Fair cross-examination – and I emphasize the epithet – is one of the best means of eliciting and testing the truth, but not all cross-examinations are fair. Of one thing I am certain, and that is that no scientific man ought ever to become the partisan of a side; he may be the partisan of an opinion in his own science, if he honestly entertains it, but he ought never to accept a retainer

to advocate in evidence a particular view merely because it is the view which it is in the interests of the party who has retained him to maintain. To do so is to prostitute science and to practice a fraud on the administration of justice. I remember being told by a very eminent civil engineer that when he received a retainer to give evidence for a client he used to reply that he did not accept retainers to give evidence for anybody, but that he would be happy to consider the matters on which his help was desired, and if he found that he could support the case he would be prepared to do so. The true role of the expert witness is to afford the court the best assistance he can in arriving at the truth and if he bears this duty in mind he will never go far wrong'

Παρόλο ότι η συμπεριφορά των ιατρών μαρτύρων δεν είναι τόσοσ μεγάλης σπουδαιότητας, όσον είναι η συμπεριφορά των κοινών μαρτύρων, είναι όμως ουσιώδης για το σκοπό της αξιολόγησης της μαρτυρίας τους (Joyce v. Yeomans (1981) 2 All E.R.21)»

(δ) Η ιδιότητα του πραγματογνώμονα επιτρέπει παρέκκλιση από τους κανόνες ως προς την απόδειξη και επιτρέπει την δυνατότητα έκφρασης γνώμης αναφορικά με ζητήματα που εμπíπτουν στην σφαίρα της ειδικότητας του βλέπε Νικολάου v. Σταύρου Πολιτική έφεση 7765 ημερ. 14/5/91 το πιο κάτω απόσπασμα από την απόφαση του Κωνσταντινίδη Δ. στην σελ. 3 - 5 είναι χαρακτηριστικό:

«Η ιδιότητα του πραγματογνώμονα επιτρέπει παρέκκλιση από τους κανόνες ως προς την απόδειξη. Αυτή όμως η παρέκκλιση σχετίζεται μόνο με τη δυνατότητα έκφρασης γνώμης. Ο πραγματογνώμονας, κατ' εξαίρεση προς το γενικό κανόνα που δεν επιτρέπει την έκφραση γνώμης από μάρτυρα, μπορεί να εκφράσει γνώμη αναφορικά με ζητήματα που εμπíπτουν στη σφαίρα της ειδικότητας του. (Βλ. Vassilico Cement Works v. Stavrou (1978) 1 C.L.R. 389, Constantinides (Akinita) Ltd v. Mavrogenis (1983) 1. C.L.R. 663). Σε τέτοια περίπτωση, όπως έχει εξηγηθεί επανειλημμένα, ο πραγματογνώμονας εφοδιάζει το Δικαστήριο με τα αναγκαία επιστημονικά κριτήρια για τον έλεγχο της ακρίβειας των συμπερασμάτων του έτσι που να μπορέσει ο δικαστής να διαμορφώσει τη δική ανεξάρτητη κρίση με την εφαρμογή αυτών των κριτηρίων πάνω στα γεγονότα που αποδεικνύει η μαρτυρία. (Βλ. Davie v. Edinburgh Magistrates (1953) S.C. 34, Andreas Anastassiades v. Republic (1977) 2 C.L.R. 97, Pouris and another v. Republic (1983) 2 C.L.R. 170, Philippou v. Odysseos (1989) 1 C.L.R. 1.)

Κατά τα άλλα, οι κανόνες που διέπουν τη μαρτυρία όλων των μαρτύρων, διέπουν και τη μαρτυρία των πραγματογνώμωνων. Δεν είναι επιτρεπτή η αποδοχή εξ ακοής μαρτυρίας με στόχο την απόδειξη του πραγματικού γεγονότος στο οποίο αναφέρεται επειδή εκείνος που μεταφέρει την πληροφορία στο Δικαστήριο είναι πραγματογνώμονας (Βλ. Republic v. Chacholiades (1980) 1 C.L.R. 481). Όσο και αν είναι δυνατό να αναφερθεί ο πραγματογνώμονας σε υποθετική κατάσταση πραγμάτων ή σε γεγονότα για τα οποία δεν έχει προσωπική γνώση προκειμένου να στηρίξει τους συλλογισμούς του, αυτή η αναφορά δεν εισάγεται για να χρησιμοποιηθεί ως απόδειξη για την ύπαρξη τους. Η διάκριση μεταξύ της πρωτεγενοούς μαρτυρίας που είναι επιτρεπτή και της εξ ακοής μαρτυρίας που είναι ανεπίτρεπτη, έχει να κάμει με τη φύση της μαρτυρίας σε συνάρτηση, όμως και προς το σκοπό για τον οποίο προσάγεται. Έτσι, όπως τονίστηκε στην υπόθεση Constantinides (Akinita) Ltd v. Mavrogenis (ανωτέρω), η μαρτυρία του πραγματογνώμονα εισάγεται υπό την αίρεση της απόδειξης τους πραγματικού της υπόβαθρου με τον τρόπο που αποδεικνύεται κάθε άλλο γεγονός. Ακολουθεί πως η αποτυχία απόδειξης αυτού του υπόβαθρου με αποδεκτή μαρτυρία, θα αφήσει τη γνώμη του πραγματογνώμονα μετέωρη και χωρίς αξία»

(ε) Να σημειωθεί επίσης ότι ο εμπειρογνώμονας μάρτυρας έχει δικαίωμα να φρεσκάρει την μνήμη του όχι μόνο από έγγραφα τα οποία θα ήταν δεκτά σαν μαρτυρία, αλλά και από έγγραφα π.χ. βιβλία, αυθεντίες, μελέτες, νοουμένου ότι υιοθετεί το περιεχόμενο τους σαν δικό του. Βλέπε Harris's Hints On Advocacy 28^η έκδοση by G. W. Keeton. σελ. 26.

2. ΚΥΡΙΩΣ ΕΞΕΤΑΣΗ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ

Η κυρίως εξέταση συνήθως δεν δημιουργεί οποιοδήποτε πρόβλημα φτάνει να έχει προηγηθεί σωστή προετοιμασία σε συνεργασία με τον εμπειρογνώμονα. Είναι επάναγκες ο δικηγόρος όπως έχουμε τονίσει να έχει ήδη στο στάδιο προετοιμασίας της υπόθεσης του πελάτη του αναπτύξει την δική του «θεωρία» ή «θέση» σε σχέση με την υπόθεση. Η μαρτυρία του εμπειρογνώμονα πρέπει να είναι σχετική με τα επίδικα θέματα ο δε εμπειρογνώμονας να έχει πλήρη εικόνα και να έχει μελετήσει το σύνολο της μαρτυρίας και κάθε πτυχή της σε έκταση και λεπτομέρεια για να μπορέσει να εκφράσει την γνώμη του επί των θεμάτων για τα οποία καλείται να μαρτυρήσει. Θα μπορούσε κανείς να πει ότι υπάρχουν δυο ειδών εμπειρογνώμονες: 1. Εκείνος ο οποίος εκφράζει μια απόλυτα θεωρητική άποψη επί συγκεκριμένου θέματος επί του οποίου ερωτάται στηριζόμενος πάνω σε υποθετικά στοιχεία που του δίδονται και 2. Εκείνος ο οποίος βασίζεται πάνω σε συγκριμένα γεγονότα της υπόθεσης και εξάγει τα συμπεράσματα του απαντώντας μάλιστα σε τυχόν εκθέσεις άλλων εμπειρογνώμωνων επί του συγκεκριμένου θέματος. Από την πείρα μου η 1^η κατηγορία του εμπειρογνώμονα ο οποίος βασίζεται σε υποθέσεις και όχι στα γεγονότα της υπόθεσης κρίνεται με μεγάλη προσοχή από το δικαστήριο και η χρησιμότητα της μαρτυρίας αυτής είναι πάντοτε περιορισμένης εμβέλειας και στις πλείστες των περιπτώσεων αναποτελεσματική. Όμως υπάρχουν περιπτώσεις όπου η θεωρητική αυτή μαρτυρία είναι χρήσιμη, όπου π.χ. είναι κοινά αποδεκτό και δεν αμφισβητούνται από την πλειοψηφία και επικρατούσα άποψη οι παρενέργειες ενός φαρμάκου ή συγκεκριμένης χημειοθεραπείας. Αν π.χ. προβάλλεται σε μια υπόθεση ο ισχυρισμός ότι ηλικιωμένη και σοβαρά ασθενούσα μητέρα μετά από ψυχολογική πίεση μεταβιβάζει δια δωρεάς ακίνητη περιουσία σε μια από τις τρεις κόρες της και αποκλείει τις άλλες δυο, θεωρητική μαρτυρία πραγματογνώμονα ιατρού ότι συγκεκριμένη χημειοθεραπεία έχει σαν δεδομένο αποτέλεσμα και παρενέργεια απώλεια μνήμης και νοητικής διαύγειας είναι απόλυτα σχετική, χρήσιμη και απαραίτητη για να αποφασισθεί η εγκυρότητα ή μη γενόμενης μεταβίβασης. Αντίθετα μαρτυρία εμπειρογνώμονα ελεγκτή ειδικού σε θέματα μελετών βιωσιμότητας ότι συγκεκριμένη εταιρεία στον τομέα παραγωγής προϊόντος αλουμινίου αν λειτουργούσε θα είχε συγκεκριμένη απώλεια εισοδημάτων χωρίς όμως να προηγηθούν μελέτες για την δυνατότητα λειτουργίας της συγκεκριμένης βιομηχανίας π.χ. παροχή χρηματικών διευκολύνσεων, εξεύρεσης του κατάλληλου δυναμικού, χορήγηση απαιτητών αδειών λειτουργίας κλπ καθίσταται εντελώς θεωρητική και χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Η 2^η κατηγορία του εμπειρογνώμονα βασίζεται στην μελέτη των συγκεκριμένων γεγονότων και μαρτυρίας. Π.χ. η κατάσταση του οδοστρώματος κατά τον χρόνο του ατυχήματος, το μήκος ιχνών τροχοπεδήσεως, η ορατότητα, το βάρος του οχήματος, ο τύπος των ελαστικών και κατά συνέπεια μετά από συγκεκριμένο «τεστ» η διαπίστωση ταχύτητας του συγκεκριμένου οχήματος. Στο επίπεδο της ιατρικής, μελέτη των συγκεκριμένων ακτινογραφιών, εξέταση του ασθενούς, διάγνωση, και βεβαίως η έκφραση γνώμης και πρόγνωση.

Σε κάθε περίπτωση αφού αποφασιστούν τα πιο πάνω θέματα συνήθως ο εμπειρογνώμονας ετοιμάζει γραπτή έκθεση στην οποία κάνει αναφορά στο ιστορικό, στα γεγονότα και στην γνώμη του. Η έκθεση αυτή κατατίθεται στο δικαστήριο, αλλά κατά την γνώμη μου, σε σπάνιες περιπτώσεις κατατίθεται χωρίς περαιτέρω διευκρινήσεις ή ερωτήσεις. Η φύση του αντικειμένου τις περισσότερες των περιπτώσεων είναι τέτοια που το δικαστήριο δεν είναι σε

θέση να κατανοήσει το πλήρες περιεχόμενο της έκθεσης χωρίς περαιτέρω και πολλές φορές λεπτομερείς επεξηγήσεις εκ μέρους του μάρτυρα. Σε αρκετές περιπτώσεις επισυνάπτονται στην έκθεση πίνακες, σχέδια, παραρτήματα, αυθεντίες και αποσπάσματα από διάφορες μελέτες. Δεν είναι καθόλου χρήσιμο ή επιθυμητό να κατατίθεται μια έκθεση χωρίς να δίδεται περαιτέρω μαρτυρία με την οποία να επεξηγούνται με σαφήνεια το περιεχόμενο και παραρτήματα της. Επιπρόσθετα όταν μάρτυρας ορκίζεται και η πρόθεση είναι να δώσει μαρτυρία εμπειρογνώμονα θα πρέπει στο δικαστήριο να δίδει είτε γραπτό κείμενο είτε να επεξηγεί τα προσόντα και την πείρα του. Συνήθως γίνεται αναφορά στα ακαδημαϊκά προσόντα και στην συνέχεια στην πείρα που απέκτησε ο μάρτυρας κατά την διάρκεια της σταδιοδρομίας του. Δεν είναι απαραίτητο για να θεωρηθεί ένας μάρτυρας σαν εμπειρογνώμονας να διαθέτει ακαδημαϊκά σχετικά προσόντα. Πολλές φορές πολυετής πείρα και ενασχόληση σε εξειδικευμένο τομέα και θέμα προσδίδουν στον μάρτυρα το προσόν του εμπειρογνώμονα και το δικαστήριο τον θεωρεί σαν τέτοιο. Εάν η άλλη πλευρά δεν προτίθεται να αμφισβητήσει τα προσόντα του μάρτυρα μπορεί να το δηλώσει τούτο έτσι που να αποφευχθεί η αναγκαιότητα μακράς παράθεσης προσόντων κατά την κυρίως εξέταση και ή κατάθεσης αντιγράφων, πτυχίων, πιστοποιητικών και ή βεβαιώσεων. Εάν η πρόθεση βεβαίως της άλλης πλευράς είναι να αμφισβητήσει την εγκυρότητα του μάρτυρα και ή τα προσόντα του τότε είναι φρόνιμο κατά την κυρίως εξέταση ο μάρτυρας να επεκταθεί στο θέμα προσκομίζοντας και παρουσιάζοντας στο Δικαστήριο τα απαραίτητα αποδεικτικά.

3. Η ΑΝΤΕΞΕΤΑΣΗ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ

Η αντεξέταση εμπειρογνώμωνων δεν είναι εύκολο θέμα για έκδηλους λόγους. Ο μάρτυρας παρουσιάζεται σαν ο απόλυτος γνώστης του θέματος του ενώ σίγουρα ο δικηγόρος ο οποίος θα επιχειρήσει να τον αντεξετάσει σε καμία περίπτωση δεν μπορεί ή αναμένεται να έχει την ίδια γνώση, πείρα, και αυτοπεποίθηση.

Βασικά υπάρχουν δυο μέθοδοι αντεξέτασης εμπειρογνώμονα: Η πρώτη είναι η μέθοδος προσβολής της αξιοπιστίας του μάρτυρα και η 2^η μέσα από την αντεξέταση να δοθεί μια διαφορετική ερμηνεία των γεγονότων πάνω στα οποία βασίζεται η γνώμη του εμπειρογνώμονα

(α) ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑΣ

Όσον αφορά την μέθοδο προσβολής της αξιοπιστίας του μάρτυρα υπάρχει δυνατότητα μέσα από τις ερωτήσεις να διαφανεί ότι στην πραγματικότητα ο μάρτυρας ο οποίος παρουσιάζεται σαν εμπειρογνώμονας σε συγκεκριμένο θέμα στην πραγματικότητα δεν έχει την απαραίτητη γνώση και ή πείρα για να μπορεί να θεωρηθεί ότι μπορεί να εκφέρει άποψη επί του θέματος. Ένα παράδειγμα το οποίο συναντούμε συχνά στο δικαστήριο ίσως να βοηθούσε για το τι ακριβώς εννοώ. Ορθοπεδικός δίδει μαρτυρία προς υποστήριξη του ενάγοντα ο οποίος υπέστη σοβαρούς τραυματισμούς σε εργατικό ατύχημα. Σαν αποτέλεσμα των τραυματισμών του υπέστη πολλαπλές εγχειρήσεις και παρέμεινε με κατάλοιπα όπως π.χ με οστεοαρθρίτιδα, συχνούς πονοκεφάλους, σεξουαλική ανικανότητα, αϋπνίες και αλλαγή προσωπικότητας. Ο ορθοπεδικός στην έκθεση του αφού περιγράφει τα τραύματα, κατάγματα και τις προσωπικές βλάβες, την θεραπεία τις επεμβάσεις χειρουργικής μορφής καταλήγει στα πιο πάνω συμπεράσματα και κατάλοιπα. Είναι και η μόνη ιατρική μαρτυρία η οποία προσφέρεται. Όμως ο γιατρός ο οποίος προσφέρει την μαρτυρία αυτή προκύπτει από την αντεξέταση ότι η ειδικότητα του είναι ειδικότητα καθαρά ορθοπεδικού. Συνεπώς οτιδήποτε ανέφερε σε σχέση με θέματα που δεν αφορούν ορθοπεδικό όπως π.χ. αλλαγή προσωπικότητας, πονοκεφάλους, ανικανότητα για σεξ είναι θέματα εκτός της ειδικότητας του και συνεπώς η μαρτυρία την οποία

προσφέρει δεν είναι δυνατόν να ληφθεί υπόψη. Άρα αμφισβητείται η ειδικότητα του και συνεπώς υπό αυτή την έννοια και η αξιοπιστία του σαν εμπειρογνώμονα.

Η αξιοπιστία ενός εμπειρογνώμονα μπορεί επίσης να προσβληθεί με τον ανάλογο τρόπο με τον οποίο προσβάλλεται και η αξιοπιστία οποιουδήποτε άλλου μάρτυρα. Δεν αποκλείεται π.χ. ο ίδιος εμπειρογνώμονας μετά από έρευνα να διαπιστωθεί ότι σε άλλη υπόθεση με πολύ παρόμοια γεγονότα κατέληγε ακριβώς στα αντίθετα συμπεράσματα. Σε τέτοιες περιπτώσεις όπου ο εμπειρογνώμονας βρίσκεται αντιμέτωπος με προηγούμενη αντιφατική του έκθεση ή μαρτυρία σίγουρα θα αντιμετωπίσει θέμα αξιοπιστίας. Σε κάποιες περιπτώσεις ο ίδιος ο μάρτυρας π.χ. ένας ιατρός είναι πιθανό να έχει κριθεί μέσα από άλλη δικαστική απόφαση σαν παντελώς αναξιόπιστος. Θέμα το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να προσβληθεί η αξιοπιστία του μάρτυρα. Συνήθως οι ερωτήσεις οι οποίες υποβάλλονται σε εμπειρογνώμονα μάρτυρα είναι σύντομες και τον καθοδηγούν βήμα με βήμα προς το συμπέρασμα στο οποίο θέλει να καταλήξει ο συνήγορος. Για να μπορέσει ένας δικηγόρος να αντεξετάσει ένα εμπειρογνώμονα μάρτυρα πρέπει ο ίδιος να είναι πολύ καλά μελετημένος και να γνωρίζει όσο καλύτερα μπορεί το εξειδικευμένο θέμα επί του οποίου προτίθεται να αντεξετάσει τον εμπειρογνώμονα. Στην προετοιμασία του ασφαλώς θα πάρει καθοδήγηση από τον δικό του εμπειρογνώμονα μάρτυρα τον οποίο προτίθεται να καλέσει. Συνήθως θα ζητήσει και θα έχει εφοδιαστεί με τα λεπτομερή σχόλια του ειδικού εμπειρογνώμονα μάρτυρα ακόμα και με ερωτηματολόγιο το οποίο συστήνει να τεθεί στο εμπειρογνώμονα της άλλης πλευράς, κατά την αντεξέταση. Πολλές φορές είναι χρήσιμο ο συνήγορος να είναι εφοδιασμένος με αποσπάσματα από τις αυθεντίες άλλων εμπειρογνομόνων τα οποία θα θέσει στον μάρτυρα στο στάδιο της αντεξέτασης. Μέσα από την αντεξέταση ενός μάρτυρα εμπειρογνώμονα είναι δυνατόν να προκύψει ότι παρόλα τα χρόνια και την πείρα του για το συγκεκριμένο θέμα δεν έχει ασχοληθεί παρά μόνο ελάχιστα. Ένας ορθοπεδικός δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ότι ασχολήθηκε με όλων των ειδών τα προβλήματα που μπορεί να δημιουργηθούν σαν αποτέλεσμα τραυματισμών. Μέσα από μια προσεγμένη αντεξέταση μπορεί να διαπιστωθεί ότι η πείρα του συγκεκριμένου γιατρού π.χ. στο συγκεκριμένο θέμα είναι ελάχιστη ή ανύπαρκτη. Πολλές φορές από την πείρα μου όταν ένας εμπειρογνώμονας μάρτυρας ερωτάται για το πόσες συγκεκριμένες παρόμοιες περιπτώσεις αντιμετώπισε μπορεί να απαντήσει «πάρα πολλές» μεν αλλά όταν ερωτηθεί να τις εξειδικεύσει αδυνατεί να πράξει τούτο προβάλλοντας ο ίδιος με αυτόν τον τρόπο την δική του αξιοπιστία.

(β) ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΕΠΙ ΤΩΝ ΟΠΟΙΩΝ ΒΑΣΙΖΕΤΑΙ Η ΕΚΘΕΣΗ

Όσον αφορά την 2^η μέθοδο αντεξέτασης η οποία μπορεί να ακολουθηθεί και αυτή προϋποθέτει πλήρη γνώση του θέματος και πολύ καλή μελέτη εκ μέρους του συνηγόρου που αντιμετωπίζει την μαρτυρία του εμπειρογνώμονα. Όπως ανέφερα και πιο πάνω, ο εμπειρογνώμονας βασίζει την έκθεση του στις πλείστες των περιπτώσεων πάνω σε γεγονότα τα οποία είτε διαπίστωσε ο ίδιος είτε του δόθηκαν. Εάν τα γεγονότα αυτά αποδειχθούν ότι είναι είτε ανύπαρκτα, είτε λανθασμένα, είτε μπορούν να ερμηνευθούν με διαφορετικό τρόπο τότε καθίσταται αντιληπτό ότι το όλο υπόβαθρο πάνω στο οποίο βασίστηκε η όλη πραγματογνωμοσύνη είναι λανθασμένο άρα και τα συμπεράσματα του λανθασμένα.

Θα δώσουμε ορισμένα παραδείγματα για να γίνει τούτο κατανοητό:

Εμπειρογνώμονας δίδει μαρτυρία για τα συμπεράσματα του όσον αφορά την ταχύτητα του οχήματος. Όλες οι μετρήσεις και συμπεράσματα του βασίζονται στο ότι η ασφαλτος κατά τον ουσιώδη χρόνο ήταν υγρή. Την πληροφορία την έλαβε από την αστυνομική έκθεση, η οποία όμως ήταν λανθασμένη και στη

πραγματικότητα κατά τον ουσιώδη χρόνο η ασφαλτος ήταν απόλυτα ξηρή. Συνεπώς η έκθεση του εμπειρογνώμονα στηρίχθηκε σε ένα λανθασμένο γεγονός και ο ίδιος αντεξεταζόμενος θα παραδεχθεί ότι αν η ασφαλτος ήταν ξηρή τότε τα συμπεράσματα του δεν ισχύουν.

Παρομοίως αν η έκθεση και συμπεράσματα του βασίζονται στο γεγονός ότι τα ελαστικά του οχήματος ήταν σε άριστη κατάσταση, το αποτέλεσμα της έκθεσης και μαρτυρίας του καθίσταται άσχετο, αναξιόπιστο και ακροσφαλές.

Ένα άλλο παράδειγμα θα βοηθήσει επίσης: Λογιστής εμπειρογνώμονας δίδει μαρτυρία για την απώλεια μελλοντικών κερδών εταιρείας στηριζόμενος στους ελεγμένους λογαριασμούς των τριών προηγούμενων ετών. Στην πραγματικότητα προσφέρεται όμως μαρτυρία ότι οι συγκεκριμένοι λογαριασμοί δεν είχαν γίνει τελικά δεκτοί από το γραφείο φόρου εισοδήματος και η επιβληθείσα φορολογία δεν βασίστηκε τελικά σ' αυτούς. Έκδηλα η έκθεση του λογιστή καθίσταται εκ των πραγμάτων ακροσφαλής. Ένα άλλο παράδειγμα σε σχέση με τη ιατρική μαρτυρία. Γιατρός δίδει μαρτυρία ότι ο ασθενής σαν αποτέλεσμα των τραυματισμών του σε εργατικό ατύχημα ανέπτυξε οστεοαρθρίτιδα. Η μαρτυρία αυτή βασίζεται σε βεβαίωση του ασθενούς ότι ήταν απόλυτα υγιής προ του ατυχήματος ενώ αποδεικνύεται ότι ήδη είχαν εμπλοκή σε άλλο πολύ πρόσφατο ατύχημα και η οστεοαρθρίτιδα δεν είναι δυνατό να αποδειχθεί στο επίδικο ατύχημα ή ολοκληρωτικά στο επίδικο. Πολύ πιθανό το δεύτερο ατύχημα να συνέβαλε στην επιδείνωση της κατάστασης του Ενάγοντα οπότε όμως οι αποζημιώσεις που δικαιούται είναι μειωμένες και περιορίζονται στην επιδείνωση μόνο.

Δυνατόν επίσης αρχείο ασθενούς στο Νοσοκομείο να έχει παραποιηθεί ή να μην είναι συμπληρωμένο. Σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις και άλλες παρόμοιες το πραγματικό υπόβαθρο στο οποίο βασίστηκε η έκθεση και μαρτυρία του εμπειρογνώμονα καθίσταται λανθασμένο με αποτέλεσμα να είναι μεν αξιόπιστη η μαρτυρία του μάρτυρα, αλλά άκρως λανθασμένη.

Ακόμη και όπου τα γεγονότα δεν τελούν υπό αμφισβήτηση πιθανόν να είναι δυνατόν να ερμηνευτούν με τον «Α» ή και με το «Β» τρόπο έτσι που τα συμπεράσματα ενός εμπειρογνώμονα να μην είναι απόλυτα. Ή ακόμη είναι δυνατόν τα γεγονότα να μην αμφισβητούνται, αλλά να εξαρτώνται ή να σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με άλλους παράγοντες που να διαφοροποιούν την όλη κατάσταση. Π.χ. η μελλοντική απώλεια κερδών να εξαρτάται από άλλα γεγονότα, ότι π.χ. εν τω μεταξύ η συγκεκριμένη αγορά αλουμινίου έχει αλλάξει πλήρως. Η διαπίστωση καρκίνου είναι δυνατόν να οφείλεται στη ύπαρξη π.χ. ηλεκτροφόρων υπέργειων καλωδίων, αλλά στη συγκεκριμένη περίπτωση να μην μπορεί να αποκλεισθεί και το ενδεχόμενο γενετικών παραγόντων.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.

Η εξέταση και αντεξέταση εμπειρογνομόνων προϋποθέτει πάντοτε πολλή προετοιμασία και ειδική τεχνική.

Σαν γενικό κανόνα όπως και σε κάθε αντεξέταση πρέπει να αποφεύγονται μακρόσυρτες ερωτήσεις. Επίσης πρέπει να αποφεύγονται ερωτήσεις γενικής φύσης. Ο Δικηγόρος σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει μέσα από την αντεξέταση μάρτυρα εμπειρογνώμονα να επιχειρεί να δώσει την εικόνα του «εξυπνάκια», ότι δηλαδή ξέρει

περισσότερα από τον εμπειρογνώμονα. Δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας ότι τα δικαστήρια θεωρούν τους εμπειρογνώμονες σαν ειδικούς οι οποίοι θα δώσουν ανεξάρτητη γνώμη στο δικαστήριο για να το βοηθήσουν στο δύσκολο έργο της απόδοσης δικαιοσύνης. Δικηγόρος ο οποίος επιχειρεί, μέσα από την αντεξέταση ουσιαστικά να δώσει εκείνος μαρτυρία «εμπειρογνώμονα» δεν βοηθά το δικαστήριο και την υπόθεση του πελάτη του. Επίσης όπου είναι δυνατόν εφόσον ο στόχος του δικηγόρου είναι να αμφισβητήσει την αξιοπιστία του μάρτυρα αντί να είναι «επιθετικός» στην αντεξέταση η προσπάθεια του θα πρέπει να είναι να ενθαρρύνει το μάρτυρα να «αποκαλύψει» την «προκατάληψη» του υπέρ της υπόθεσης του πελάτη για τον οποίο προσφέρει μαρτυρία. Έμπειρος εμπειρογνώμονας ο οποίος έχει μαρτυρήσει αρκετές φορές στο δικαστήριο θα είναι βέβαια πολύ προσεκτικός. Αλλά όχι και αλάθητος!

Δρ. Χρίστος Κληρίδης
Αναπληρωτής Καθηγητής
Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου
Δικηγόρος

10.3.2010